

MADANIY ALOQALARDA TARJIMANING AHAMIYATI MADANIY TAFOVUTLAR

Termiz davlat universiteti

Xorijiy tillar yo'nalishi

Tarjima nazariyasi va amaliyoti 405- guruh talabasi

Abduraimova Maxliyo

abduraimovam205@gmail.com

Ramazonov Shoxrux

rshakhrookh@gmail.com

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida turli xalqlar o'rtasidagi madaniy aloqalar tobora kengayib bormoqda. Bu jarayonda tarjima muhim vosita sifatida xizmat qilib, xalqlar o'rtasida tushunish, hamkorlik va madaniy almashinuvni ta'minlaydi. Tarjima nafaqat til o'zgartirish jarayoni, balki turli madaniyatlarni bir-biriga yaqinlashtiruvchi ko'priklar vazifasini ham bajaradi. Shu sababli madaniy aloqalarda tarjimaning o'rnini va ahamiyatini o'rganish dolzarb masalalardan biridir.

Annotatsiya

Ushbu maqolada madaniy aloqalarda tarjimaning o'rnini va ahamiyati tahlil qilingan. Tarjima turli xalqlar o'rtasidagi madaniy, ilmiy va adabiy aloqalarni ta'minlovchi muhim vosita sifatida qaraladi. Maqolada tarjimaning badiiy va madaniy funksiyalari, madaniyatlararo muloqotdagi roli hamda tarjima jarayonida yuzaga keladigan madaniy to'siqlar yoritilgan. Shuningdek, tarjima orqali milliy madaniyatni dunyoga tanitish va jahon madaniyatini o'zlashtirish imkoniyatlari ko'rsatib berilgan.

Kalit soʻzlar: Tarjima, madaniy aloqa, madaniyatlararo muloqot, badiiy tarjima, globallashuv, milliy madaniyat, tarjima jarayoni, lingvistika, kommunikatsiya.

Аннотация

В данной статье рассматривается значение перевода в культурных связях между народами. Перевод является важным средством межкультурной коммуникации, обеспечивающим обмен научной, литературной и культурной информацией. В работе анализируются функции художественного перевода, его роль в межкультурном взаимодействии, а также трудности, возникающие в процессе перевода культурных реалий. Особое внимание уделяется значению перевода в популяризации национальной культуры на международной арене.

Annotation

This article examines the importance of translation in cultural relations between nations. Translation serves as a key tool of intercultural communication, facilitating the exchange of scientific, literary, and cultural information. The paper analyzes the functions of literary translation, its role in intercultural interaction, and the challenges that arise when translating cultural realities. Special attention is given to the role of translation in promoting national culture on the international stage.

Key words: Translation, cultural relations, intercultural communication, literary translation, globalization, national culture, translation process, linguistics, communication.

Tarjima insoniyat tarixida eng qadimiy va eng muhim madaniy vositalardan biri hisoblanadi. U turli xalqlar oʻrtasidagi til toʻsiqlarini bartaraf etish bilan birga, ularning madaniy, ilmiy, adabiy va maʼnaviy merosini oʻzaro almashish imkonini beradi. Tarjima orqali bir xalqning boy madaniyati boshqa xalqlarga yetib boradi va bu jarayon madaniyatlararo muloqotning rivojlanishiga xizmat qiladi. Madaniyat har bir xalqning oʻziga xos urf-odatlarini, qadriyatlarini, anʼanalari va dunyoqarashini ifodalaydi. Shu sababli madaniyatlar oʻrtasidagi aloqa bevosita til orqali amalga oshadi. Biroq tillar oʻrtasidagi

farqlar bu jarayonni murakkablashtiradi. Ana shunday vaziyatda tarjima madaniyatlararo “ko‘prik” vazifasini bajaradi. U bir xalqning ma‘naviy boyligini boshqa xalqqa tushunarli shaklda yetkazib beradi.

Madaniy aloqalarda tarjimaning eng muhim yo‘nalishlaridan biri badiiy tarjimadir. Badiiy tarjima orqali adabiy asarlar turli xalqlarga yetkaziladi va bu jarayon ularning ma‘naviy dunyosini boyitadi. Masalan, Alisher Navoiy asarlarining turli tillarga tarjima qilinishi o‘zbek adabiyotini dunyoga tanitishda muhim rol o‘ynagan. Xuddi shuningdek, jahon adabiyotining eng sara asarlari ham o‘zbek tiliga tarjima qilinib, milliy kitobxonlarning dunyoqarashini kengaytirgan. Tarjima jarayonida madaniy realiyalar muhim o‘rin tutadi. Har bir xalqning o‘ziga xos tushunchalari, urf-odatlar va hayot tarzi bo‘lib, ularni boshqa tilga to‘liq mos shaklda o‘girish har doim ham oson emas. Masalan, ba‘zi milliy taomlar, an‘anaviy bayramlar yoki tarixiy tushunchalar boshqa madaniyatda aynan o‘xshash ekvivalentga ega bo‘lmasligi mumkin. Bunday holatda tarjimon izohli tarjima, moslashtirish yoki kontekstual tarjima usullaridan foydalanadi. Bu esa tarjimonning nafaqat til, balki madaniyatni ham chuqur bilishini talab qiladi.

Globallashuv jarayonida madaniy aloqalar yanada kengayib bormoqda. Turli davlatlar o‘rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va ilmiy hamkorliklar tarjima orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonda tarjimonlar madaniy vositachi sifatida faoliyat yuritadi. Ular nafaqat matnni tarjima qiladi, balki madaniy mazmunni ham to‘g‘ri yetkazishga harakat qiladi. Tarjima jarayonida yuzaga keladigan yana bir muhim masala bu madaniy tafovutlardir. Har bir xalqning fikrlash tarzi, qadriyatlar va ifoda uslubi turlicha bo‘ladi. Shu sababli tarjima jarayonida ayrim iboralar yoki tushunchalar boshqa madaniyatga to‘liq mos kelmasligi mumkin. Bunday holatlarda tarjimon kontekstga asoslangan yondashuvdan foydalanadi. Bu esa tarjimaning sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy davrda texnologiyalarning rivojlanishi tarjima jarayoniga katta ta‘sir ko‘rsatmoqda. Elektron lug‘atlar, avtomatik tarjima tizimlari, sun‘iy intellekt asosidagi dasturlar tarjimonlar ishini yengillashtirmoqda. Biroq, texnologiyalar qanchalik rivojlangan bo‘lmasin, ular madaniy nozikliklarni to‘liq yetkaza olmaydi. Shu sababli

inson tarjimonining roli hanuzgacha juda muhim bo‘lib qolmoqda. Shuningdek, tarjima madaniy almashinuvni kuchaytiruvchi asosiy vosita sifatida ham qaraladi. U orqali turli xalqlar bir-birining tarixini, adabiyotini va turmush tarzini o‘rganadi. Bu esa o‘zaro hurmat va tushunishni kuchaytiradi. Natijada xalqlar o‘rtasida tinchlik va hamkorlik munosabatlari rivojlanadi.

Madaniy tafovutlar — bu turli xalqlar, millatlar va jamiyatlar o‘rtasidagi urf-odatlar, qadriyatlar, dunyoqarash, fikrlash tarzi hamda hayotiy tajribadagi farqlardir. Har bir xalq o‘z tarixiy rivojlanishi, geografik joylashuvi, diniy qarashlari va ijtimoiy tuzilishiga ko‘ra o‘ziga xos madaniyatni shakllantiradi. Shu sababli bir madaniyatda odatiy hisoblangan holat boshqa madaniyatda butunlay boshqacha qabul qilinishi mumkin. Tarjima jarayonida madaniy tafovutlar alohida ahamiyat kasb etadi, chunki tarjimon faqat so‘zlarni emas, balki ma’no ortidagi madaniy kontekstni ham yetkazishi kerak bo‘ladi. Ba’zi so‘zlar va tushunchalar bir tildan ikkinchi tilga to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘girilmaydi, chunki ularning madaniy ekvivalenti mavjud bo‘lmasligi mumkin. Masalan, milliy bayramlar, urf-odatlar, taom nomlari yoki tarixiy tushunchalar har bir xalqda turlicha ifodalanadi.

Madaniy tafovutlar ayniqsa frazeologizmlar va idiomalarda yaqqol ko‘rinadi. Bir tilda oddiy va tushunarli bo‘lgan ibora boshqa tilda ma’nosiz yoki noto‘g‘ri tushunilishi mumkin. Shu sababli tarjimon kontekstual tarjima, izohli tarjima yoki moslashtirish usullaridan foydalanishga majbur bo‘ladi. Bu esa tarjima jarayonining ijodiy va murakkab ekanligini ko‘rsatadi. Tarjima jarayonida madaniy tafovutlar bilan bog‘liq yana bir muhim masala bu — **mentalitet farqi**dir. Har bir xalqning fikrlash tarzi va dunyoni qabul qilish usuli turlicha bo‘ladi. Masalan, ayrim madaniyatlarda to‘g‘ridan-to‘g‘ri fikr bildirish odatiy bo‘lsa, boshqalarida esa muloyim va bilvosita ifoda ustunlik qiladi. Bu holat tarjimada uslub va ohangni to‘g‘ri tanlashni talab qiladi. Alisher Navoiy asarlarining tarjimasi jarayonida ham madaniy tafovutlar masalasi muhim o‘rin tutadi, chunki uning asarlarida o‘rta asr Sharq madaniyatiga xos obrazlar, tushunchalar va badiiy ifodalar keng qo‘llanilgan. Ularni zamonaviy va boshqa madaniyat vakillari uchun tushunarli qilish tarjimondan chuqur bilim va ijodiy yondashuvni talab etadi.

Madaniy tafovutlar tarjima sifatiga bevosita ta'sir qiladi. Agar tarjimon madaniy kontekstni to'g'ri yetkazmasa, matnning asl mazmuni buzilishi yoki noto'g'ri tushunilishi mumkin. Shu sababli tarjimon nafaqat tilshunos, balki madaniyatshunos sifatida ham faoliyat yuritishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, madaniy tafovutlar tarjima jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Ular tarjimini murakkablashtirsa-da, ayni paytda uni yanada ijodiy va mazmunli jarayonga aylantiradi. Tarjimonning asosiy vazifasi esa ushbu tafovutlarni to'g'ri anglab, ularni o'quvchiga tushunarli va aniq yetkazib berishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Barkamol A. **Tarjima nazariyasi asoslari**. – Toshkent: Fan, 2015.
2. G'afurov A. **Tarjima san'ati va mahorati**. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.
3. Jo'rayev M. **O'zbek tarjima maktabi tarixi**. – Toshkent: Universitet, 2020.
4. Komilov N. **Adabiyot va tarjima masalalari**. – Toshkent: Ma'naviyat, 2017.
5. Newmark P. **A Textbook of Translation**. – London: Prentice Hall, 1988.
6. Nida E. **Toward a Science of Translating**. – Leiden: Brill, 1964.
7. Rahimov B. **Zamonaviy tarjima texnologiyalari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
8. Shomurodov O. **Tilshunoslik va tarjima muammolari**. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti, 2019.
9. Vinay J.P., Darbelnet J. **Stylistique comparée du français et de l'anglais**. – Paris: Didier, 1958.
10. Xolmatov S. **Tarjima nazariyasi va amaliyoti**. – Toshkent: Noshir, 2022.
11. Yusupov Q. **O'zbek tilida tarjima muammolari**. – Toshkent: Fan, 2016.
12. Catford J.C. **A Linguistic Theory of Translation**. – Oxford: Oxford University Press, 1965.